

in memoriam

Tonko Maroević (1941. – 2020.)

Bojan Mrdenović (za Hrvatsku sekciju Aica)

U svom domu u Starom Gradu na Hvaru u utorak poslijepodne u dobi od 78 godina iznenada je preminuo akademik Tonko Maroević. Jedan od najistaknutijih hrvatskih povjesničara umjetnosti, književnik i prevoditelj ostavio je bogat opus, brojne knjige i studije. Njegovim odlaskom hrvatska kultura gubi jedno od najznačajnijih pera koje je više od pola stoljeća ispisivalo brojne zapažene i nadahnute tekstove o našoj književnosti i umjetnosti. Pjesnik, esejist, književni i likovni kritičar, povjesničar umjetnosti i prevoditelj. Rođen u Splitu 22. X. 1941. godine. Diplomirao 1963. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu komparativnu književnost i povijest umjetnosti. Doktorirao je 1976. godine temom *Likovna umjetnost u hrvatskoj književnosti od moderne do danas (1976.)*, a njegova je disertacija objavljena 2007. godine kao knjiga pod naslovom *Napisane slike*. Započeo je formalnu karijeru 1965., zaposlivši se kao asistent na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Od 1970. godine do umirovljenja 2011. bio je zaposlen na Institutu za povijest umjetnosti. Istraživao je suvremenu hrvatsku umjetnost, objavljivao likovne kritike i rasprave u periodici, pregovore monografija i kataloga o modernim i suvremenim hrvatskim likovnim umjetnicima te mapama grafike. Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja (Tin Ujević 1987. za zbirku pjesama »Trag roga ne bez vraga«; *poetum oliveatus* na manifestaciji »Croatia rediviva: Ča, Kaj, Što - baštinski dani« 1997.; nagrada »Kiklop« za knjigu eseja godine »Borgesov čitatelj / Portreti i prikazi« 2005.). Radio je i kao lektor hrvatskog jezika na sveučilištima u Milanu i Trstu. Predavao je na Odjelu za humanističke znanosti Sveučilišta u Splitu te na poslijediplomskom sveučilišnom studiju Humanističke znanosti Filozofskog fakulteta u Splitu. Predavao je i na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu. Bio je redoviti član HAZU-a, u Razredu za književnost. Od 2011. bio je dopisni član Slovenske akademije znanosti i umjetnosti, a od 2015. godine i Crnogorske akademije nauka i umjetnosti. Dobitnik je Plakete »Dobro jutro more« s pjesničkih susreta u Podstrani (2011.), nagrade za životno djelo *Slobodne Dalmacije* (2011.), nagrade »Vladimir Nazor« za životno djelo 2013. te nagrade »Goranov vijenac« za pjesnički opus 2018. godine.

Starograđanin rođen u Splitu, sveprisutni Tonko Maroević očito se nikad nije mirio s gotovim, premda bi njegova opijenost klasikom, osobito mediteranizmom, napose starim

našim piscima, ali i onim romanskim, mogla slutiti na mirnije kolosijeke njegova lirskog iskaza kad su u pitanju forma i predmet pjeva. Kao pjesnik pojavio se 1965. godine sa zbirkom *Primjeri* unutar razlogaškog razdoblja, blizak iskustvima Danijela Dragojevića s kojim je dijelio *zainteresiranost za međuovisnost svih pojava svijeta* (S. Prosperov Novak). U početku dosljedno insistirajući na gustim metaforičkim sustavima i istraživanju mogućnosti jezika, na fragmentarnosti i višeznačju iskaza, njegov je rukopis, zadržavajući ta svojstva, s vremenom evoluirao i do ironije, poigravanja formama i značenjima, ispitivanja starih formi (npr. soneta) u *novim* okolnostima, štoviše pisanja (četveroručno) svojevrčnih poslanica i posvetnica, osobito izabranim pjevidruzima među kojima je i neprežaljeni komiško-splitski pjesnik i novinar Jakša Fiamengo.

Više nego mnogi drugi iz njegove razlogovske generacije, a i onih poslije, Maroević je duboko u postmodernističkim vodama, nepomiren s čvrstim sustavima, kao jedan od najaktivnijih kritičara recentne poezije dugi niz godina upravo na stranicama *Slobodne Dalmacije*.

Njegova se antologija hrvatskog pjesništva *Uskličnici* (1996.) kronološki nastavlja na *Suvremeno hrvatsko pjesništvo* Zvonimira Mrkonjića. Nakon spomenute antologije uslijedila je zbirka kritika *Klik! Trenutačni snimci hrvatskog pjesništva* (1988. – 1999.). Bio je neumoran književni kritičar i pjesnik, prevoditelj Dantea, Petrarce i Borgesa. Interes za katalonsku književnost 1987. godine ukorio je u *Bikovoj koži*, antologiji katalonskog pjesništva.

Njegovi mnogobrojni tekstovi, objavljeni u katalozima izložaba, monografijama, stručnim i znanstvenim časopisima i zbornicima te u ostalim publikacijama, pridonijeli su razumijevanju i pojašnjenju krucijalnih tendencija unutar naše likovnjačke prakse. Bjelodano je da je Maroević trasirao i opisao sržne tendencije i fenomene u modernoj i postmodernoj hrvatskoj umjetnosti. Taj učeni esejist i posvećeni likovni kritičar i nezamjenjivi promotor likovnog života u tekstovima iz povijesti umjetnosti vješto je spajao literarnu edukaciju s teorijskim znanjem.

»S deset godina prvi put sam čitao Hektorovića, a dosad sam ga pročitao barem deset puta«, citirao je izjavu Tonka Maroevića u sjajnom nekrologu novinar *Slobodne Dalmacije* Damir Šarac. Čini mi se, kad danas razmišljam o njemu, kada ga više nema među nama, kao da je filozofski intonirani dijalog koji vode hvarski ribari Paskoje Debelja i Nikola Zet u šoltanskoj uvali zvanoj Šumpljivena unutar nečujamske vale oblikovao Tonkov životni *credo*. »Paskoje pita Nikolu: Što je razumno. Ovaj mu na to: Vrijeme. Paskoje opet pita Nikolu: Što je važno? Ovaj mu na to: Dobro dilovati. Potom ga upita: Što je mučno, a što lako. A onaj drugi veli: Sebe sama znati. Paskoj potom upita: Htj mi poviditi, ako t'je od volje: Na svitu činiti što nam je najbolje? Nikola odgovara: 'Toj možeš sam znati, mene ne prositi: dobro dilovati i dobro živiti!« Dotaknu se ribari i prijateljstva. »Paskoj za kraj upita: S prijatelji sam, kaki ćemo biti? A Nikola zaključi: Kakovih njih s nami želimo imiti. Prijatelj čistoći i razumu budi, sa sve tvoje moći, okol njih se trudi.« Razgovor u Šumpljiveni zaključi šezdesetdevetogodišnji plemić – humanistički starogrojski pjesnik kojeg je Tonko volio, stoga njegove misli izrečene dvojici priprostih ribara upućujem danas Tonku: »Vi ste Tonko pripivali, bugarili dosti, dostojni ste hvali za vaše kriposti. Jer s takimi ljudi budu pribicati razum, kripost š njimi zato otajno prebiva, kakono i zlatko,

ko zemlju pokriva«. Nadam se da se nitko neće uvrijediti zbog moje konstatacije da je imao najljepši pogled od svih povjesničara umjetnosti koje sam upoznala, i najveće muške trepavice koje sam vidjela. Njegov prijatelj Ervin Dubrović, direktor muzeja u Rijeci izjavio je za Maroevića: »Bio je večiti dečačić.« Dječčić koji je uvijek bio nasmijan, koji je volio ljude, i kojega su voljeli ljudi, kako je nedavno, na beogradskoj televiziji, izjavila povodom njegove smrti, njegova kolegica prof. emerita beogradskog Filozofskog fakulteta, Irina Subotić.

Tonku Maroeviću zahvalna sam na recenzijama koje je napisao za sve moje knjige, osim posljednje, posvećene umjetnicima Schiavonima. Čak je *Kuharicu none Carmen* prvi promovirao u Puli, okružen spizom, vinom, i dragim prijateljima piscima u restoranu u ACI marini, na pulskom festivalu knjige, kod velemaistorice sajmovia knjige u Hrvatskoj Magde Vodopije.

Premda sam i likovnjak i povjesničar umjetnosti, nije mi lako u nekrologu navesti sve o Tonku, povjesničaru umjetnosti, a priznat ću iskreno – i ne znam. Toliko je toga napisao i izrekao iz tog područja da je dobro napisala naša zajednička prijateljica Nada Beroš, koja ga je poznavala bolje nego ja (premda sam ga poznavala dok sam bila u pelenama), da je to gotovo nemoguće. Stoga bih citirala još jednu misao već spomenute beogradske dame Irine Subotić: »O umjetnicima koji nisu bili mnogo važni, umio je pisati jako lijepo. Naime, Tonko je bio dosljedni sljedbenik Barčeve ideje o veličini malenih. Družiti se s njima, tzv. malim umjetnici o kojima je pisao naš Tonko renesansnog duha, bila je za njega čista sreća. Ista onakva kao i družbovati s piscima, novinarima, prevoditeljima i ljudima dobre volje. Mnogi ga od vas koji ste danas došli u Koteksa po tome pamtite. A ja ga se pak sjećam kao dijete, kada je provodio neka sparna davna ljeta u Splitu u staroj zgradi Galerije umjetnina u Lovretskoj ulici, u društvu s Ješom Denegrijem, Biljanom Denegri, Vladom Bužančićem, Edom Murtićem, Jagodom Buić (druge izostavljam) dok su se spremale izložbe; šjor Ivo vješao slike na zid, pila se kafa s neprežaljenom Bokeljkom, kustosicom Marijom Tripković i Bićom Paniko, i jele smokve u dvoru iza kuće. Bili smo zajedno, ja, dijete, Dagmar Meneghello, njezin pok. suprug Toto i njegova osebujna sestra, moj otac Kruno, i on i na Palmizani ... I tamo je perom i riječju pratio i prve korake mladih, Nede Mirande Blažević, Peruška Bogdanića, u tom trenutku gotovo nepoznatih umjetnika, otvarajući im izložbe s istim erosom kao i one dokazanih veličina poput Marina Tartaglie, Nives Kavurić Kurtović, Šutjea, Atača, Šime Perića, Ante Kaštelančića, Eugena Buktenice, Vojina Bakića ili Raula Goldonija. Lijepo je bilo biti s njim i u Galeriji Ive Marinkovića Mijarića na Bolu, i u Galeriji Na bankete na Hvaru. Mnoge tekstove začeo je u ateljeima tih umjetnika, koje je rado pohađao.«

Sjećam ga se s monografske izložbe Rudlofa Bunka u Splitu. Tad je napisao u katalogu da je Bunka pratio između 1953. i 1958. kada je imao između dvanaest i sedamnaest godina, te da ga se stoga ne može smatrati vjerodostojnim svjedokom, a još manje kompetentnim za stilske i vrijednosne sudove. No sama znam koliko je za mene danas velika vrijednost tih utisaka iz djetinjstva i mladenačke dobi. Dapače, piše Tonko te 1997., prvi dojmovi ostaju posebno urezani, doslovce neizbrisivi, pogotovo ako vas vode u svjetove stvaralaštva, što se jače ističe na podlozi nezadovoljavajuće zbilje. Sam je Tonko, osim strastvenog čitanja, kao dječak posjećivao izložbe, što je dugovao nastojanju pokojnog očeva prijate-

lja, slikara Bartula Petrića. Koliko su ga, one dojmile, govori podatak da je 1955. objavio prvu pjesmu naslovljenu baš »Izložba«. Prelazeći od subjektivnog rakursa na objektivniji, povijesni ton, napominjao je Tonko Maroević kako je ta splitska sredina pedesetih godina bila poprište značajnih društvenih i estetskih otvaranja nakon depresije Drugoga svjetskog rata i nakon određene cenzure socrealističkog realizma. Bio je to pomalo uspavani, građanski Split s respektabilnom poputbinom tih godina preminulog Vidovića, sa živim uspomnama na Joba i Plančića, relevantnim dionicama Tartaglie i Miše, Paraća i Ivančića, i da ne zaboravim slikare Antu Kaštelančića, Antuna Zupu i Milana Tolića. U njemu se tada javlja novi naraštaj, respektabilni naraštaj, tek stasalih, pomalo pretencioznih stvaralaca, pokreću se časopisi mladih, najprije *Stvarnost*, *Peristil*, potom *Vidik*, te organiziraju izložbe mladih 1956. u Salonu ULUH-a, a osniva se i kazalište mladih.

Tonko Maroević nije postao akademikom u Razredu za književnost 2002. poradi tekstova iz povijesti umjetnosti, premda je njegov znanstveni opus iz te struke bogatiji od onog književnoga. Toliko o tom razredu iz moje struke. Nije težio idealu akritične kritike, napisala je nedavno Nada Beroš. Bili su mu podjednako dragi, piše kolegica Beroš, Vrkljan i Martek, Tartaglia i Edo Murtić, Josip Vaništa i Zlatko Bourek, čudesni slikar poeta Jakov Bratanić, kojega smo dvore zajedno pohodili, Miroslav Šutej i Biserka Baretić. Njima je posvetio svoje ponajbolje monografije. Adresa mu je bila Institut za povijest umjetnosti, gdje je provodio dane i popodneva. Ali ga se teško (i tamo) moglo dobiti. Stoga su ga njegovi splitski studenti s doktorskog studija Mediteranskog smjera Filozofskog fakulteta u Splitu pamtili su po dobru kao predavača, ali i po jednoj mani. Budući da nije imao ni mobitel, ni *e-mail*, morali su dolaziti po potpis u indeksu na otvorenja izložaba koja je otvarao u palači Milesi tijekom tjedna Mediteranske knjige u rujnu, manifestacije koju već desetljećima organizira Književni krug u Splitu. Tamo se dolazilo u Canossu, po Tonkovu recenziju knjige koju bi ti obećao donijeti sa sobom iz Zagreba, umjesto poslati poštom, da na vrijeme stigne na natječaj Ministarstva kulture ili znanosti. Napisanu, naravno, na pisačkoj mašini. Recimo marke Biser. Bit će ove godine, kažu kolege (a divlja corona) Knjiga Mediterana, ali više ništa neće biti kao jednoć, nema Tonka Maroevića, Ive Frangeša, Mladena Machieda, Mirka Tomasovića, ni Ivane Burdželez. Umiru tako s njima, dragim ljudima, i institucije i sajmovi koje su pokrenuli i držali na svojim plećima.

Bio je Tonko Maroević personifikacija cvrčka, kazala je nedavno slikarica Jana Trpković, supruga pokojnog pjesnika Milana Milišića. *Fra Tonko*, kako kaže, spomenuta supruga poznatog dubrovačkog pjesnika i prevodioca, i Tonkova duhovnog sudruga, nije znao da stane, i stalno je treptao. *Mrva*, su ga zvali penjači. Alpinist. Eto, tragajući mogu li nešto novog napisati *in memoriam*, pronašla sam da mu je pokojni otac Frane potpisao gimnazijske diplome moga pokojnog oca. Taj isti profesor Frane, očito je kriv da je mladost ovaj splitsko-starogrojski Servantes proveo penjući se na neke sike, primjerice Mosora, gdje je jedna od dionica od Dubrave do Kozika nazvana po njemu, Mrvina. E, taj njegov otac, profesor, koji je stanovao u današnjoj Palmotičevoj ulici u blizini škole Lućac, *ex* Bruna Ivanovića, gdje je donedavno odsjedao i Tonko, bio je prvi koji je od notornog Umberta Gromette dobio zadatak markirati staze po Mosoru. I samim tim bio je prvi predsjednik markacijske sekcije. A Tonkov rođak, također povjesničar umjetnosti, Ivo Maroević,

osnovao je prije odlaska u Zagreb alpinističku sekciju u tom istom društvu Mosor, onom koje je dalo prve poticaje najslavnijem hrvatskom alpinistu Stipi Božiću. Njegov je prvi uspon, kažu, bio Bršljanov smjer, a malo tko od hrvatskih povjesničara umjetnosti i pjesnika zna gdje je taj uspon: Na Kozjaku, visine 100 m, a uspon traje 30 minuta. Taj, do 1950. nedosanjani uspon mladi splitski entuzjasti osvojili su uz pomoć slovenskog alpinista Cveka. I tko danas pamti njegove sudrugove Stanka Gilića i Joška Gerželja, Ivaniševića, Jelasku i Margetića?

Kazao je Tonko Maroević jednom »tekst se ne piše od ideja, nego od riječi, rezbari se«. »Ako imaš naslov, onda imaš polovicu teksta.« Da, to je tako kad si Tonko Maroević ili Igor Zidić, Grgo Gamulin ili Cvito Fisković, meni, bogme, nikada nije bilo tako. Meni je pisanje teksta uvijek *muka Isukrstova*.

Čovjek knjige, Gutenbergove galaksije, koji nije nikad imao mobitel, nasljednik Hektorovića, završio je svoje ovozemaljsko putovanje u Starom Gradu, završivši tekst, mislim o Lesjaku, za monografiju koju priprema naša Dagmarica. Umjesto taksijem, ili pješice, uputio si se u snu, usred popodnevnog pižolota, jednog vrućeg litnjeg dana prije Vele Gospe, na dan sv. Filomene i Klare, a ja sam u Ravnoj Gori penjala neku stazu. Kao da mu je sam sv. Petar, pjesnikov imenjak i ključar raja ispunio snove da to bude u Paisu, odakle je njegov u djetinjstvu omiljeni pjesnik, koji je objavu knjige *Ribanje i ribarsko prigovaranje* dočekao tek u 81. godini, tri godine prije smrti. A otputovao je na svoje ribanje davne 1566. godine.

Tonko, sad možeš negdje u raju divaniti do mile volje, bez žurbe, s Petrom, Paskojom i Nikolom Zetom i pitati ih što dosad nisi mogao, a boga mi, i s Milanom Milišićem, Mirkom Tomasovićem, Krunom P., Duškom K., Malekovićem, Vladom Bužančićem, tvojim kolegama Prelogom i Gagrom, Kostom Angelijem Radovanijem, Mladenom Pejakovićem, Vojinom Bakićem i Nives Kavurić Kurtović, i o umjetnosti, i poeziji, i dobrom vinu, ostavivši nama da razmišljamo kako smo bili sretni podijeliti s tobom komadiće tvogjeg ovozemaljskog vremena. Ispunio si parabolu dobrog, autentičnog južnjaka obuhvativši dva stoljeća, prošlo, i sadašnje. U toj bogatoj amplitudi, pristrano mislim, dalmatinska je dionica koju si nama, koji smo te poznavali, simbolički testamentarno ostavio, iznimno važna i nezamjenjiva.

Bibliografija

Objavio je više zbirki pjesama: »Primjeri« (1965.), »Slijepo oko« (1969.), »Motiv Geneveve« (1986.), »Trag roga ne bez vraga« (1987.), »Sonetna struka« (1992.), »Black and White« (1995.), »Posvetoljubivo« (2004.); zbirke eseja: »Polje mogućeg« (1969.), »Dike ter hvaljenja« (1986.), »Zrcalo adrijansko« (1989.), »Pohvala pokudi« (1992.), »Klik« (2000.), »Borgesov čitatelj: portreti i prikazi« (2005.) te »Skladište mješte sklada. Prilozi praćenju pobudnog pjesništva« (2011.). Priredio je antologiju suvremene hrvatske poezije 1971. – 1995. »Uskličnici« (1996.) i »Svjetlaci« (2019.) te antologije katalonskog pjesništva »Bikova koža« (1987.) i »Riječi za jedan lapidarij« (2018.). Važniji prijevodi obuhvaćaju djela Dantea, Petrarce, Queneaua, Jaryja, Borgesa i katalonskih pjesnika, a priredio je i antologiju moderne katalonske poezije »Bikova koža« (1987.).

Autor je dvadesetak likovnih monografija u kojima je predstavio umjetničke opuse neko-licine najistaknutijih hrvatskih umjetnika od Antuna Zupe, Marina Tartaglie i Ante Kaštelančića preko Šime Perića, Eugena Buktenice, Ivana Lackovića Croate do Nives Kavurić Kurtović i Zlatka Kauzlarića Atača. Priredio je pedesetak većih i monografskih i tematskih izložaba od Vjekoslava Karasa, Jerolima Miše i Mirona Makaneca do Ede Murtića, za koje je napisao kataloške tekstove, a sudjelovao je i u organiziranju značajnih salona i većih skupnih izložaba (Tisuću godina hrvatske skulpture, 46. Biennale u Veneciji, 23. Biennale u Sao Paolo, 13. Izložba jugoslavenskog crteža, IV. i VI. Triennale hrvatskog kiparstva). Napisao više likovnih kritika te znanstvenih radova. Unutar tog golemog opusa izdavaju se Zdenko Kolacio (pregovor monografiji), Zagreb, 1984.; Boris Bućan, plakati, Zagreb, 1984.; Nives Kavurić Kurtović (monografija), Zagreb, 1986.; Ivan Lacković Croata, Zagreb, 1987.; Ivan Meštrović (katalog), Milano, 1987.; Vasilije Jordan, Zagreb, 1989.; Ivan Rabuzin (katalog), Zagreb, 1990.; Miroslav Šutej (katalog), Zagreb, 1991.; Vladimir Varlaj (katalog retrospektivne izložbe), Umjetnički paviljon, Zagreb, 1992. – 1993.; Zlatko Kauzlarić Atač (monografija), Zagreb, 1996.; Rudolf G. Bunk, Split – Hamburg, 1997.; Edo Murtić: Montraker, Umjetnički paviljon, Zagreb, 1998.; Vjekoslav Karas, Gradski Muzej, Karlovac, 1998.; Vojin Bakić (monografija), Zagreb, 1998.; Antun Zupa (monografija), Galerija Kula, Split, 2000.; Šime Perić (katalog izložbe), Umjetnički paviljon, Zagreb, 2000.; Ante Kaštelančić (monografija), Split, 2000.; Zlatko Šimunović (monografija), Zagreb, 2001.; Eugen Buktenica (tekst u monografiji), Zagreb, 2001.; Antun Babić (monografija), Vinkovci, 2002.; Ante Škaričić (monografija), Split, 2003.; Šime Perić (monografija), Zagreb, 2003. Marino Tartaglia (monografija), Zagreb, 2003.; Raoul Goldoni (katalog izložbe), Umjetnički paviljon, Zagreb, 2004.; Slikanje i slikama predgovaranje – pisani portreti, Zagreb, 2006.; Napisane slike – likovna umjetnost u hrvatskoj književnosti od moderne do postmoderne, Zagreb, 2007.; Munir Vejzović (tekst u monografiji), Zagreb, 2009.; Melita Bošnjak (monografija), Zagreb, 2010.; Bogumil Car (tekst u monografiji), Zagreb, 2011.

Ivana Prijatelj Pavičić